

COVID-19'UN İNSANLIĞI YÜZLEŞTİRDİĞİ TEMEL SORU: KURGUSAL DÜNYAYA TAM BİR TESLİMİYET Mİ, ETİK DÜZLEME DÖNÜŞ MÜ?

Ayten ÇALIŞ

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve 1929 Ekonomik Bunalımı gibi geniş etkilere sahip olan çeşitli kriz dönemlerini anımsatan Covid-19 Küresel Deneyimi; dünya toplumlarını temel bir soru ile yüzleştirmiştir. Söz konusu temel soru, esasen günümüze değin biriken sosyo-politik meselelerin bir özeti niteliğindedir ve özellikle de kendini küresel elitler olarak görenlerce algısı yönetilen geniş kitlelerin tabir caiz ise halının altına süpürdüğü, yüzleşmek istemediği, yadsıdığı ya da en hafif tabirle tehir ettiği bir sorudur. Aslında soru yeni değildir ancak bu küresel salgının ani olarak değiştirdiği yaşam pratikleri ve ortaya çıkardığı küresel kaygı, açığa çıkması gereken bu felsefi soru üzerinde bir katalizör etkisi yaratmıştır. Zira dünya üzerinde ortaya çıkan her küresel gelişme, çıkış nedeni ne olursa olsun uluslararası düzlemde türlü hareketlenmelere sebebiyet vermektedir.

Örneğin Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin üretim güçleri Birinci Dünya Savaşı nedeni ile azalırken, deniz aşırı ülkelerin üretimleri ise artmıştır. Ayrıca 1929 Ekonomik Buhranının Türkiye üzerindeki negatif etkileri azaltmak için yerli malı kullanımı, tasarrufun teşviki, Türk parasının yabancı paralar karşısında değer yitirmesinin önlenmesi ve planlı bir iktisat politikası izlenmesiyle ilgili kararlar alınmasına sebebiyet vermesi de bu tip etkileri gösteren farklı bir örnektir (Buluş, 2010). Dolayısıyla da herhangi bir yerde açığa çıkan ve küresel etkilere neden olabilecek çapta bir olay, dünyanın pek çok noktasında farklı ya da eşzamanlı gelişimleri tetikleyebilmektedir.

Covid-19'un, mevcut süreci hızlandırmak suretiyle geniş kitlelerin farkında olarak ya da olmayarak yüzleşmesini sağladığı temel soru; "Covid-19 deneyimi, insanlığı korku duygusu üzerinden kurgusal dünyaya tam bir teslimiyete mi sevk edecek, yoksa etik düzleme dönüş arayışını mı tetikleyecek?" sorusudur. Ekonomik, siyasal ya da uluslararası çıkara da-

yalı birçok sıcak noktada türlü açmazlar doğurabilecek olan Covid-19 salgını; bu ikircikli problem cümlesini, bütün bir dünyanın önüne bırakmış durumdadır. Aristoteles'in kadim "yönetenler" ve "yönetilenler" ayrımı üzerinden gidecek olursak, gerek dünyaya dizayn verme gayretindeki "küresel mühendisler" in gerekse de küresel algı yönetiminin temel malzemesi olan geniş kitlelerin, bu temel sorunun farklı yüzleri ile muhatap oldukları görülecektir. Dolayısıyla da hızla değişen yaşam pratiklerinin, dünyayı "dijitalizm" kavramıyla özetlenebilen yeni bir düzene mecbur edip edemeyeceği; farklı motivasyonlarla da olsa hem yönetme iddiasında olanların hem de algısı yönetilenlerin temel meselesi hâline gelmiştir. Hatta tam burada, Aristoteles'in temel eseri Politika'daki yönetenler kavramını "algıyı yönetenler", yönetilenler kavramını da "algısı yönetilenler" olarak tanımlamak; metaforik anlamda son derece verimli ve genel-geçer bir benzetme olacaktır.

Algıyı yönetme iddiasında olan küresel elitler, belirli küresel teorisyenler eliyle dünyayı neredeyse bir yüzyıldır küreselleşme kavramı ile muhatap etmektedirler. Marshall McLuhan'ın "global köy" tanımlamasından hareketle, hızla gelişen teknolojik imkanların dünyayı global bir köye dönüştürmüş olması elbette ki somut bir vakadır ve bu net olgunun yadsınması rasyonel (akılcı) düşünceye aykırıdır. Ne var ki küresel elitler bu temel tespiti çok daha öte bir noktaya taşımışlar; kendilerini bu kavram üzerinden, "tek dünya düzeni"nin ve "tek dünya devleti"nin temellendirmesine adanmışlardır. Peki bu canhıraş çaba ve entelektüel kesimin bir anlamda başına bela edilen, içinden çıkılması için zihin dünyalarına sokulan küreselleşme olgusu; küresel mühendislerin temel tezlerini doğrulamış mıdır? Bu sorunun cevabı, Covid-19 ile ilgili temel sorunun yanıtına da kapı aralayabilecek niteliktedir; zira meselelerin kurgusal dünyalara açılan arka planları tam da burada birleşmektedir.

Algıyı Yönetenlerin Başat Kavramı Küreselleşme Ulus-Devleti Bitirebildi mi?

Bu önemli soruya yanıt vermeden önce 'küreselleşme olgusu' ile 'küreselleşme kavramı'nı birbirinden ayırmak yerinde olacaktır. Zira yaşanan teknolojik gelişmelerle dünyanın küçük bir köy hâlini alması bağlamında küreselleşme bir *olgu*, ancak "tek dünya devleti"ne gidişin kaçınılmazlığı ile ilgili tezlerin düşünce dünyasına şırınga ettiği küreselleşme ise bir *kavram*dır.

Küreselleşme kendiliğinden değil, bir kısım özneler tarafından gerçekleştirilmektedir (Aydın, 2004). Ne var ki bu öznelerin bir kısmı doğal, diğer bir kısmı ise pragmatik yönelimlerle yol alan öznelerdir. Söz konusu süreç, bu pragmatik boyuta açıklık getirebilmek bakımından yer yer "kapitalizmin küreselleşmesi" olarak da tanımlanmıştır. Böylesi bir tanımlama, esasen kurulan hegemonyanın tüm boyutlarını açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Ancak yine de bugün küresel çapta kurulan, tüm toplumsal sistemler üzerinde etkili olan ve insanı birçok yönden kuşatıp biçimlendiren bu egemenliğin kapitalizmin mantığıyla inşa edilen bir hegemonya olduğunu söylemek gerekmektedir.

Peki, kapitalizmin küreselleşme sürecine girmesi kendiliğinden bir gelişme olarak mı karşımıza çıkmıştır, yoksa birilerinin seçimleri doğrultusunda mı biçimlenmektedir? Bu

sürecin kendiliğinden olmadığı ortadadır (Koray, 2005). Küreselleşme kavramı 1960'lı yıllarda uluslararası ekonomik ilişkiler alanında; uluslararası ekonomik ilişkileri tanımlayan bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşme, başlangıçta çok uluslu şirketlerin literatürüne özgü olarak sınırlı bir kullanıma sahip iken; günümüzde dünyanın yeni siyasal, ekonomik ve sosyal düzenini açıklamakta kullanılan anahtar bir kavram hâline dönüşmüştür (Etgü, 2015). Tarihsel derinliği konusunda bir mutabakata varılamayan küreselleşme kavramının 1990'larda çok sık kullanılmaya başlaması; *ekonomik küreselleşme* nin yakın döneme ait bir olgu olduğunu düşündürmektedir ve bu durum, birçok yazar tarafından da savunulmaktadır. Bu tezi savunan yazarlara göre küreselleşmenin başlıca göstergeleri, tek bir ekonomik ilişki alanının oluşması ve genişlemesi; bunun yanı sıra da *devlet* aktörünün ortadan kaybolmasıdır (Borlandi, 2011).

Küreselleşme kavramı ile ilgili bu genel tespitlerin ardından o önemli soruya geri dönmek yerinde olacaktır: "Küreselleşme süreci, ulus-devleti bitirme iddiasını gerçekleştirebilmiş midir?" Bu sorunun yanıtı son derece açıktır: hayır. Zira tarih yapıcı temel aktör milletlerdir ve Kur'an-ı Kerim'de de vurgulandığı üzere insanların kavim kavim yaratılmış olması doğal sistemin, yani yaşamsal akışın bir olmazsa olmazıdır. Aksi hâlde gelişimi durduran bir yeknesaklık kaçınılmazdır, dahası felakettir. Dolayısıyla da *ulus*, *ulus-devlet*, *millet* ve *milliyetçilik* gibi kavramlar; içeriği küresel teorisyenlerce doldurulan kavram ya da kurgularla devre dışı bırakılamayacak kadar doğal mefhumlardır. Bu noktadaki en hatırı sayılır ütopyalardan ve düşüncel kırılmalardan birisi ise, şüphesiz ki Kant tarafından felsefe tarihine armağan edilmiştir.

Kant'ın Dünya Yurttaşlığı Kavramı ve Evrensel Cumhuriyet Tezi, Neden Bir Zaman Sonra Kendisi Tarafından Olumsuzlanmıştır?

Immanuel Kant, bütün bir dünyanın tek bir cumhuriyet olarak yönetileceği "Evrensel Cumhuriyet" ütopyası ve "dünya vatandaşlığı" kavramı ile siyaset felsefesi alanına ilişkin sıra dışı fikirler öne sürmüş ve bu fikirlerini "iyi"yi temel alan sağlıklı bir insanlık modeli üzerinden temellendirmiştir. Bugün hâlen Kant'ın felsefesinin, özellikle de "Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme" adlı eserinin uluslararası ilişkiler disiplinine yansımaları tartışılmaktadır (Cesim, 2019). 19 ve 20. yüzyıllar boyunca barışçıl ve evrenselci akımların savunucuları, Kant'ın söz konusu görüşlerine başvurmuştur. Hatta eserin günümüzde de çağrışımları yoğun olarak görülmektedir (Bozkurt, 2007). Kant'ı "Ebedî Barış"a ulaştıran felsefesinin temeli ise, "*aydınlanma nedir?*" sorusuna verdiği cevapta gizlidir: "*Aklını kendin kullanma cesaretini göstermelidir?*" (Cesim, 2019). Dolayısıyla da Kant'ın zihnindeki tek dünya cumhuriyeti, esasen bilinçli insan idealine dayanan bir ütopyadır.

Dünya yurttaşlığı fikrinin oluşmasında, Kant'ın Stoacı düşünürlerden etkilendiği söylenebilmektedir. Ona göre en ideal devlet, egemenliğin kaynağı halk olan ve yönetim biçimi cumhuriyet olan devlettir (Etgü, 2015). Ne var ki, "tek dünya devleti"ni işaret eden küresel teorisyenlerin de objektif bir biçimde irdemesi gereken bu ideal üzerinde oldukça mesai harcayan Kant, sonrasında bu tarz bir küresel yönetimin iyi bir fikir olmadığına kanaat

getirmiş ve eğer böyle bir süreç yaşanırsa yeni fikrî üretimleri tetikleyecek olan farklılıkların ortadan kalkarak tehlikeli bir yeknesaklığın, tekdüzeliğin hâkim olacağını görmüştür.

Kant'ın bu temel kırılması son derece önemlidir, zira sağlıklı insan idealine dayanan bir tek dünya cumhuriyetinin bile fitrî ve verimli olmayacağı görülmüşken küresel teorisyenlerce entelektüel pazarlara servis edilen, küresel elitlere hizmet verecek bir küreselleşme kurgusunun dünyayı nereye götürebileceği ortadadır. Kaldı ki sorunun yanıtı son derece açıktır ki, çok ciddi çabalarla altı doldurulmaya çalışılan küreselleşme kurgusu ulus-devletleri asla bitirememiş, yalnızca küresel işbirliklerine yönelik kombinasyonları artırmıştır. Dolayısıyla da çeşitli küreselleşme teorileriyle temellendirilmeye çalışılan, ulus-devletlerin ortadan kalkacağına yönelik kurguların gerçeği yansıtmadığı bugün açıkça görülmüştür. Dahası; *yapay zekâ*, *transhümanizm* ve *dijital uygarlık* gibi çeşitli temalar üzerinden dünya insanlığına empoze edilmeye çalışılan sürecin de, tıpkı istenileni vermeyen küreselleşme kurgusunda olduğu gibi son derece beklenmedik bir şekilde sonuçlanması güçlü bir olasılıktır. Zira soluksuz bırakılan tabiatın ve insanın doğası, dahası bütün bir varlığı kuşatan irade; hiç şüphesiz insanın sınırlı aklına hapsedilmiş tüm kurguların üzerindedir ve her türlü tasarımı ters yüz edebilecek bir kudrete sahiptir.

'Mesul İnsan' Yerine 'Kontrol Edilebilen İnsan' ve Kontrolü Zor Bir Katalizör Olarak Korku

Hem bir sosyolog hem de bir filozof olarak nitelendirilen Zygmunt Bauman, "Akışkan Modernite" başlıklı çalışmasında "satın alma özgürlüğü" adı altında "bir arınma ayini" olarak kitlelere sunulan alışveriş kültürünü resmetmekte ve "Tüketim toplumundaki her eylemin, ağır bir bedeli vardır" (Bauman, 2017) diyerek açık bir tespitte bulunmaktadır. Benzer kritiklerde bulunan Jean Baudrillard ise "Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği" isimli çalışmasında, "Dijital ve sayısal üretim, imgeye bir analogon/örnekseme olarak son verirken, aynı zamanda düşsel özellikler taşıyan gerçeğe de bir son vermektedir." demektedir (Baudrillard, 2015). Herbert Marcuse ise "Tek Boyutlu İnsan" isimli eleştirel kitabında, tüketim kültürünü şu cümleyle nitelendirmektedir: "Otomasyon, gerçekten de endüstri toplumunun en güçlü katalizörü olarak görünmektedir" (Marcuse, 2015). İşte tüm bu esaslı kritikler, modern insanın içine hapsedildiği imajlar dünyasının bir başka yüzünü ifşa etmektedir.

Bu dünyada değerler ve değerleri ifade etmesi beklenen kavramlar alt üst olmuş ve hiç beklenmedik yerlere savrulmuştur. Örneğin Latince'de "halk" anlamına gelen "populus" kelimesinden kaynak alan "popülizm" kavramı, esasen "halka yakın durmak" anlamına gelmektedir (Keskin, 2014). Bugünün dünyasında popülizm dediğimizde ise "halkın sempatisini kazanabilmek adına gerçekleştirilen her türlü etik ihlâl" anlaşılmaktadır. Mevcut küresel algı yönetiminin hıza, hazzı, tüketime, tekdüzeliğe ve sığığa dayalı dili, bugün modern insan için oldukça kuşatıcı bir "matriks alanı" oluşturmuştur. Bu alan, artık bir diğerinin duygu ve düşüncelerinin anlam ifade etmediği, merkezin (ben) ve merkezî dürtülerin hâkim olduğu bir alandır. Örneğin bu zeminde, işlevsel bir kavram olarak sıklıkla kullandığımız *empatinin* raf ömrü çoktan dolmuştur.

Empatik kişi, diğerinin duygularını hissedebilen, olaylara onun görüşü açısından bakabilen biridir (Bilgin, 2016). Ne var ki sözü edilen imajlar dünyasında bir diğerinin duygusu, düşüncesi ya da varlığı bir anlam ifade etmemekte, yalnızca onunla ilgili imgeye sahte bir değer verilebilmektedir. Bireysel ve sosyal planda etik düzlemden ayrılışı tetikleyen bu ontolojik kopuşun tabir yerindeyse otomatik pilottan çıkışı ise, ancak sıra dışı gelişmeler ve yoğun bir kaygı durumunda gerçekleşebilmektedir. Tıpkı, ciddi bir hastalığa yakalanaarak ölümlle burun buruna gelen ve bu tehditkâr süreç içinde yerleşik yaşam kodlarını kökten değiştirmek durumunda kalan bir insan gibi. Yani makineleşen insan, kendini aynada görebilmek ve içine düştüğü derin anlam yitimine uyanabilmek için tabir yerinde ise “fitrişok tedavileri”ne ihtiyaç duymaktadır.

Joe Vitale, tarih boyunca insanları harekete geçirecek iki temel duygudan bahsetmiştir: Zevk ve acı (Derendeli, 2020). Tam da bu gerçekten hareketle, söz konusu sahte dünyaları kurgulayan ve yöneten küresel sihribazlar, kitleleri *haz* ve *korku* gibi duyguları kullanmak suretiyle yönlendirmektedirler. Ancak pragmatik bir bakış çerçevesinde belirli çıkarlar için kullanılan kontrollü bir korku ile insanda bir bilinç açılımını tetikleyebilecek olan doğal bir korku arasında ciddi fark bulunmaktadır. Zira kontrollü korku, fare kapanındaki bir peynir parçasından ibaretken doğal korku, daha doğrusu doğal olan bir korkuyla yüzleşmek ise “kapan”ın sembolize ettiği birçok tuzaktan azade olabilmeyi sağlayabilen ciddi bir potansiyeldir.

İşte bir anda dünya gündemine giren ve geniş çaplı etkiler doğuran Covid-19 Küresel Deneyimi de bu anlamda iki ayrı yüze sahip olan bir madalyon gibidir. Bir yandan küresel mühendislerin sağlık ve güvenliğ gibi ciddi tehditler üzerinden kitleleri kontrol altına alabileceği ve arasallaştırabileceği bir unsurken, diğer yandan da bireysel ve toplumsal boyuttaki birçok düşünce ya da davranış kodunu değiştirebilecek pratik bir eğitim sürecidir. Her doğumun belirli bir sancı ve tazyikle ortaya çıktığı düşünülecek olursa, her krizin de potansiyel bir açılım olduğu ve kuvveden fiile geçebilecek bilinç değişimlerini bünyesinde barındırabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Ne var ki madalyonun pozitif ya da negatif hangi tarafı ile yüzleşileceği, tamamıyla bireylerin ve toplumların bilinç düzeyleriyle ilgilidir.

Tecrübe edilen virüs salgını; din, dil, ırk, mezhep, devlet, millet ve sınıf farkı gözetmeksizin herkesi etkilemiş; mevcut sistemin tepe noktasında bulunanlar bile bu tehditkâr süreçten paylarına düşeni almışlardır. Dahası, kitlelerin uluslararası düzlemdeki kriz yönetimlerine ilişkin sorgulama süreçleri başlamış, bu ani tehdit karşısında zafiyet yaşayan yönetimler birçok anlamda kendilerini eğitmek durumunda kalmışlardır.

Mevcut yanılısamalar dünyasının insanları sahip oldukları mülkler ve statülerle özdeleştirdiği gerçeğinden yola çıkıldığında, tüm bu araçların “virüs korkusu” karşısında yok olduğu ve insanların yaşamsal birçok zaruret noktasında eşitlendikleri gözlemlenmiştir. Belki takılan maskelerin kaliteleri bir miktar farklı olabilmekte ancak önünde sonunda herkes maske takmak zorunda kalmaktadır. Yaşanılan evin dekorasyon ve konforu da aynı şekilde farklılık arz etmekle birlikte; ekseriyetle kapalı, korunaklı alanlarda yaşama zarureti değişmemektedir. Örneğin “zaman” dediğimiz cevherin böylesi şartlarda nasıl değer-

lendirilebileceği de, yine toplumların hemen her kesimine hitap eden bir soru hâline gelmiştir. Başta zaman ya da bireysel özgürlükler olmak üzere hunharca tüketilen ve farkına varılmayan birçok değer gerçekliği ile sanki ilk kez yüzleşilmekte ve art arda yaşanan yüksek oranlı ölümler, adeta bireyi fenomen odaklı bir dünyadan “numenler dünyası”na doğru iteklemektedir. Ancak yaşanan bu farklı sürecin en kilit noktası ise, şüphesiz ki başlangıçta vurguladığımız şu temel soru ile ilgilidir: “Covid-19 Küresel Deneyimi, insanlığı korku duygusu üzerinden kurgusal dünyaya tam bir teslimiyete mi sevk edecek; yoksa etik düzleme dönüş arayışını mı tetikleyecek?”

Küresel mühendislerin kurguladığı dünyada “mesul insan” a yer yoktur ve bu düzlemde sorumluluk hisseden şuurlu insanın yerini “kontrol edilen insan” almıştır. Kontrol edilen insanlardan oluşması gereken yeni toplum kurgusu ise “panoptikon”dur. Bu kavram, İngiliz toplum kuramcısı Jeremy Bentham’ın 1875 yılında hazırlamış olduğu hapisane inşa modelinin adıdır ve kavram daha sonra Michael Foucault tarafından geliştirilmiştir. Yönetenlerin yönetilenleri gözetimi ile ilgili olan “gözetim toplumu (panoptikon) kavramı; çağdaş birçok yayın ve filmde de işlenmektedir. Kısacası sağlık ve bireysel güvenlik gibi hatırı sayılır sebepler çerçevesinde çiplerle ya da dijital uygulamalarla gözetlenen insan tipi, günümüzde birçok içeriğin ana teması olmuştur.

Örneğin, askerî etik açısından bir savaşçıya yüklenmiş tüm erdemleri sıfırlayan dron mekanizması; gözetim toplumunu sembolize edebilecek en karakteristik araçlardan biridir. Zira “dron” her şeyi görür, bilir ve yapar. Böylelikle de verileri ve insanları kendi şemalarına göre kataloglar. Onun amacı bellidir; her şey şeffaf olmalı ve “dron” her yerde olmalıdır. Böylelikle gözetleyecek ve gerektiğinde de imha edebilecektir. İmha edilense düşman değil, W. Benjamin’in deyimiyle “sarfiyat malzemesi”ne dönüşmüş olan insandır (Kardeş, 2018). 11 Eylül saldırılarının akabinde devreye giren “güvenlik odaklı yeni dünya sistemi”, hayatlarımız üzerindeki dijital kontrolü de beraberinde getirmiştir. Bu yeni sistem, George Orwell’in bilimkurgu romanı 1984’teki distopik kurguyu çağrıştırmaktadır (Çınar, 2013).

Sonuç olarak virüsün doğal yollarla mı yoksa farklı şekillerde mi ortaya çıktığı ile ilgili fikirler nereye doğru evrilirse evrilsin; kitlelerin zihni, “Virüs sonrası ciddi biçimde değişen yaşam pratiklerimizle, ‘dijitalizm’ üzerinden şekillenen o kurgular dünyasına hapis mi edileceğiz?” sorusuna gelip dayanmıştır. Ne var ki bu klişe korku, ancak bilinçsiz bir sürüklenişin korkusu olabilir. Yani bu korku, algıyı yönetenlerce şıngıralanan ve kontrol edilen bir korkudur. Tam da burada “Matriks dünyası bir kader midir, yoksa bir tercih mi?” sorusu devreye girmekte ve aydınlanma süreçlerinde oldukça güçlü bir saik olabilen korku duygusunun yaratabileceği bumerang tesirleri kendini hissettirmeye başlamaktadır.

Korku duygusu, insanı gerçek olanla yüzleştirmek noktasında son derece etkili bir katalizördür; zira insan, korku duygusu üzerine geldiğinde bu duygu ile yüzleşebilirse önemli bir aydınlanma yaşayarak güçlenir. Algısı yönetilen kitleye bakıldığında ise algıyı yönetenlerin, bireyin aydınlanmasına taraf olmadıkları için süreci ‘kontrollü bir korku’ üzerinden yönettikleri görülmektedir. Ne var ki bazen bu kontrollü korkunun ötesine geçen durumlar vuku bulabilmekte ve algıyı yönetenleri de kuşatan geniş çaplı kaygı dalgaları açığa çıkabilmektedir. Örneğin Albert Camus’nun meşhur romanı ‘Veba’, böylesi bir duru-

mu betimlemekte; *"Yalnızca bıçağı çeken İshak'a (İsmail) kavuşur!"* diyen varoluşçu filozof Soren Kierkegaard'ın *"Korku ve Titreme"* isimli eseri de yine bu temayı işlemektedir. Dolayısıyla da birçok önemli hitapta karşımıza çıkan *"Korkma!"* ifadesi, en temelde *"Korktuğun şey ile yüzleş ve onun ötesine geç!"* demektir. Tıpkı, kendisine gelen *"Korkma!"* hitabından sonra emre uyup asâsını atan ve attığı asânın kendisini tehdit eden negatif unsurları yuttuğunu müşahede eden Hz. Musa gibi.

Korku; kendini korunaklı, emniyetli bir alanda tutmak isteyen amigdala merkezli savunma mekanizmamız tarafından yayılan doğal bir frekanstır ve yaşamın devamı için de gerekli bir olgudur. Mesele onu yadsımak ya da ondan kaçmak değil, onunla yüzleşmek ve korku üzerinden gelen fitrî mesajı okuyabilmektir. Zira tehir edilen her yüzleşme, bireysel ya da sosyal plandaki "matriks yaşantısı"nı uzatmaktan başka bir işe yaramamaktadır. İşte bireylerin ve toplumların, yüzleşmeyi sürekli olarak tehir eden o mekanik yapısını iyi bilen ve uluslararası mecrada "üst akıl" olarak ifade edilen küresel mühendislerin mevcut kurgularını da kuşatan "mutlak akıl", zaman zaman hem algıyı yönetenlere hem de algısı yönetilenlere beklenmedik süreçleri yaşatabilmektedir. Bu bağlamda, yaşanan 'Covid-19 Küresel Deneyimi'nin çıkış noktası ne olursa olsun; yaşanan süreç, sözü edilen beklenmedik gelişmelerden biridir ve tecrübe edilen geniş çaplı kriz, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok yüzleşmeye zemin hazırlamaktadır.

Mevcut sistemin odak noktası olan "hız"ın mekanize ettiği ve "anlam yitimi"ne uğrattığı günlük yaşam akışı durmuş ve hızın içinde akan modern insanın hiç de alışık olmadığı bir yaşam biçimi başlamıştır. Örneğin bireysel ve toplumsal stresin artmış olmasına mukabil aile içi bağların kuvvetlendiğini belirten bir Covid-19 araştırması (Bozkurt, 2020), bu yeni düzenin getirdiği değişimlere açık bir örnek teşkil etmektedir. Zira iletişim imkanlarının artmasına, rutin haberleşmeler geniş bir zaman ayrılmasına rağmen bireylerin gitgide yalnızlaştığı bilinmekte; mevcut yapay düzlemlerin, son derece renkli ve çekici olmalarına rağmen insanları doyurmadığı, bilakis daha da zayıf ve kırılğan bir boyuta sürüklediği yakinen tecrübe edilmektedir.

Muhakkak ki çağın gelişen teknolojik imkânlarından tam kapasite yararlanılacak ve günün araçları eğitimden kültüre, sanattan siyasete kadar her alanda en etkin şekilde kullanılacaktır. Zira dijitalleşme, olgusal düzlemde yadsınamayacak bir gerçektir. Tıpkı değerler alanının ana taşıyıcısı olan 'insan' faktörünün görmezden gelinemeyeceği, yok edilemeyeceği gibi. Ne var ki bu kullanımın ve olgusal düzeydeki kabullenişin, 'insan' adı verilen kıymeti kurgusal sistemin bir basamağına, aracına, hatta yakıtına dönüştürmeye kalkması doğal değildir. Teknolojinin insana hizmet etmesi, insanın da teknolojiden istifade ederek onun gelişimine katkı koyması beklenendir, ancak yaşanan teknolojik gelişimin insanın ve insanlığın üzerine çıkararak tabir yerindeyse ona demir aklar örmesi kabul edilemez bir tehdittir. Dahası, çıkmaz sokaktır. Bu anlamda takip edilmesi gereken yol, şüphesiz ki dijital dünyanın insanın gelişimine katkı veren ve yaşam kolaylığı sağlayan tüm olanaklarından en verimli şekilde istifade etmek ve bunu yaparken de dijital dönüşüm sürecinin insanın varlık alanına ilişkin tahripkâr hamlelerini tespit etmek, buna ilişkin önlemler ve tedaviler geliştirmektir.

Dijital Antropolojinin Verilerinden Yararlanarak Nokta Atışı Üretimlere Yönelmek, Kitlelerin Etik Düzleme Dönüş Arayışını Tetikleyebilir mi?

'Dijital dönüşüm' adı altında gündemimize giren değişim süreci, ister istemez kendi psikolojisini ve sosyolojisini oluşturmaya başlamış, iletişim alanı ile sosyal bilimler arasındaki girift yapı, dijitalleşme üzerinden farklı bir şekil almıştır.

Örneğin 'medya antropolojisi', insanların çeşitli medya teknolojilerini kullanma ve anlamlandırma biçimlerini analiz etmekte; teknolojinin işlevselliği ve estetiği ile ilgilenmektedir. Antropologlar ve iletişimciler bu zeminde akademik birikimlerini ortaya koyarak, alandaki çeşitli bakış açılarına alternatifler de sunmaktadırlar. Yine bu zeminden kaynak alan 'dijital antropoloji' ya da 'yeni medya antropolojisi' gibi kavramlar da mevcuttur. 'Dijital antropoloji', teknolojik değişimin sonuçlarını sadece gözlemek ve açıklamaktan ziyade; gelişmelere yönelik daha büyük, normatif ve etik argümanlar sağlamak için kullanılan bir arenadır (Kırık, 2020). Dolayısıyla da bu zeminde dijital dönüşüm sürecine yönelik sağlıklı durum tespitlerinin yapılması ve uygulanabilir çözümlerin geliştirilebilmesi son derece önemlidir.

Bazen insanlar kendilerini yalnız hissetmemek için toplumsal koşullanmanın bir parçası olmayı kabullenmektedirler. Bu durum; kabullenilen davranış biçimine, kişiye veya olaya karşıt davranışlardan uzak durarak onunla birlikte yaşamayı öğrenmeyi ve zamanla ona bağlılığı beraberinde getirmektedir. Korku kültüründe, yaptırımlara ve kurallara uymaya zorlayan sebep korkudur ve bu kültürde düşünce, özürdür. Bu durumda insan; inancı ve benlik bilinci sarsılmış, her esintile istenilen yöne savrulabilen, benliksiz, bilinçsiz bir varlığa dönüşüvermektedir. Bu bireylerden oluşan toplum da elbette ki sağlıklı değildir (Çakıroğlu, 2013). Bu anlamda medya içeriklerinin kronolojisine bakıldığında, kitle iletişim araçları tarafından zihinlere ve ruhlara pompalanan "kontrollü korku"nun izlerini sürmek hiç de zor olmamaktadır. Yapılması gerekirse, şüphesiz dijital antropolojinin verilerinden yararlanarak toplum üzerindeki mevcut korkuya, bireyleri etik düzleme ve değerler alanına kılavuzlayacak bir kimlik kazandırmaktır.

Dünya genelinde meydana gelen pandemilerin hemen ardından, sosyolojik ve politik değişimler yaşandığı görülmüştür. Covid-19 pandemisinin hemen ardından da "yeni dünya düzeni"nin baş göstereceği, birçok bilim insanı tarafından dile getirilmektedir (Kırık, 2020). Ne var ki bu alışıldık yargının, dijital üretim olanaklarının çok daha fazla kullanılacak olması üzerinden temellendirilmesi ve kitlelerin de bu temellendirmeyi yeterli bularak otomatik bir kabullenişte bulunmaları hiç de doğal değildir. Zira dijital imkanların gelişmesi ve yaygın şekilde kullanılması *yeni dünya düzeni, dijital devlet, dijital toplum, dijital yönetim* gibi kavramlarla tanımlanan kurgusal düzlem için gerekli olabilir ancak yeterli değildir. Tıpkı 'iletişim ağlarının yaygınlaşması anlamında bir küreselleşmenin, ulus-devletleri ortadan kaldıracak bir küreselleşme olmadığı; buna güç yetiremediği gibi.

Bu önemli tecrübelerin ışığında; sosyal medyanın kamuoyu oluşturma noktasındaki büyük gücünü de hesaba katarak, gerçekçi ve insanî değerlere duyulan sarsılmaz özgüveni taşıyan sağlıklı söylemler geliştirilmelidir. Ki zaten dijital antropolojinin temel misyonu

da, alandan edinilen verilerin bu tarz içerik üretimlerine dönüştürülebilmesidir. Sürecin bu tarz nokta atışı medya içerikleri ile yürütülmesi ve 'infodemi'ye geçit vermeyecek güçlü bir iletişim dilinin sergilenmesi; mevcut korkuyu "algıyı yönetenlerin kontrollü korkusu" olmaktan çıkarılabilecek ve kitleleri etik bir düzleme kılavuzlayan doğal bir güç hâline dönüştürebilecektir.

Covid-19 Küresel Deneyiminin Sonucu: Hem Bir Düşüm Hem De Fırsatlar Yumağı

Dünya toplumlarını etkin bir mücadele sürecine dâhil eden 'Covid-19 Küresel Deneyimi', kitleler üzerinde ciddi bir tehdit algılaması ve korku dalgası oluşturmakla birlikte; adeta bağımlısı olunan kitlesel bir uykunun analiz edilmesi bağlamında, esasen her krizin bünyesinde barındırdığı potansiyel olanaklardan çok daha fazlasını taşımaktadır. Başta sağlık ve ekonomi alanındaki negatif tesirleriyle ciddi bir şok yaratan sürecin, esasen yüzleşilmesi gereken temel bir soruyu karşımıza getirdiğini görmek, kabul etmek ve bu belirleyici soruya ciddi bir yanıt aramak kaçınılmazdır. Bu anlamda, "*Covid-19 Küresel Deneyimi, insanlığı korku duygusu üzerinden kurgusal dünyaya tam bir teslimiyete mi sevk edecek; yoksa etik düzleme dönüş arayışını mı tetikleyecek?*" sorusuna gerçekçi, üretken ve çözüm odaklı bir yanıt aramak; şu süreçte yapılabilecek en anlamlı, en işlevsel hazırlıklardan biri olabilir.

İnsanlık tarihi göz önünde bulundurulduğunda, geniş coğrafyalara yayılan, hatta toplu ölümler ve sağlık problemleri meydana getiren birçok endemi ve pandeminin yaşandığı görülmektedir. Günümüzde tecrübe etmekte olduğumuz Koronavirüsünün de tıbbî olduğu kadar sosyolojik ve psikolojik boyutları bulunmaktadır. Özellikle sosyal izolasyonun artmasıyla birlikte toplum daha çok evde vakit geçirmeye başlamış; bu durum da sosyal medya kullanımını giderek artırmıştır (Kırık, 2020). Yaşam pratiklerinin çok daha güçlü bir biçimde dijital ortamlara kayması, kurgusal dünyalara ilişkin korkuları güçlendirmiş ancak insanlar bir yandan yapay zekânın hâkim olacağı bir dünyaya biat etme, teslim olma korkusu ile daha güçlü bir biçimde sarsılırken diğer yandan da günlük ezberleri bozulduğu için, aslında bir yapay zekâ mahsulüymüşçesine mekanik bir yaşam matrisinin içinde şuursuz alışkanlıklarla zaman tükettiklerini fark etmeye başlamışlardır. Bu ani farkındalık-taki temel tetikleyici ise, şüphesiz ki virüsün çok daha güçlü bir biçimde gündeme taşıdığı ani ölüm korkusu olmuştur.

Modern insan farkında olmaksızın tutsağı olduğu yapay bilinçten dolayı ölümlü olduğuna inandığını, daha doğrusu bunun şuurunda olduğunu sanmakta; fakat hayatında "*Ölümlü olduğumu biliyorum!*" cümlesine, ezbere bir tekrarla yer vermektedir. İşte küresel ölçekte ciddi bir hızla açığa çıkan ve yayılan Covid-19 vakası, modern insana bu ezbere kabulünün arka planını açmaya başlamıştır. Ölüm gerçeği ile ilgili bu kitlesel yüzleşme, doğal olarak zaman şuuru ile ilgili bir açılımı da beraberinde getirmiş, tıpkı Sezgicilik (intüisyonizm) akımının öncüsü Henri Bergson'un "zaman" – "iç süre" ayrımı gibi üst bir bilinci, farkında olarak ya da olmayarak yaşamlarımıza dahil etmeye başlamıştır. Zira acımasız bir mücadelenin, hızın ve haz odaklı bir yaşamın insanlığı çıkardığı bu tehlikeli düzlem;

bireyleri ve toplumları, ister istemez *"Zamanı ne kadar kaliteli yaşadım ve bunun sonrasında ne denli kaliteli yaşayabileceğim? Hayat sadece bilgi biriktirmekten mi ibaret, yoksa başka bir bilince mi ihtiyacım var?"* gibi temel sorularla buluşmaya başlamıştır. Bu buluşma ilk elde bilinçli bir buluşma olmasa bile dijitalizm odaklı bir yaşam biçiminin neredeyse bir inanç katına yükseltilebileceği fikrinin insanda yaratacağı derin boşluk, sığılık, anlamsızlık ve ruhsuzluk hâlinin gerçekten tasavvur edilmesi, o güçlü ürküntünün bir ayrılmaya dönüşebilmesi bakımından son derece önemli bir avantajdır. Zira şuur boyutunda yaşanması beklenen, idealize edilen hiçbir ayrışma; gerçek bir yüzleşme süreci deneyimlenmeden gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla da Covid-19 Küresel Deneyimi üzerinden yaşam alanlarımıza dâhil olan yoğun kaygı durumu, küresel mühendislerin kitleleri yönetmek adına kullandıkları 'kontrollü bir korku'nun ötesine geçerek içinde bulunduğumuz matris'ten çıkışı tetikleyebilecek, yapıcı, fitrî bir korkuya doğru evrilebilecektir. Bilinç açıklığı ya da yatkınlığı bakımından son derece mümbit olan bu dönem, verimli bir toprağa ya da uygun bir mevsime benzetilecek olursa, bu süreç içerisinde yapılacak olan "sağlıklı bir tohumlama"nın önemi de süratle açığa çıkacaktır. Kaldı ki yaşanan olumsuz gelişmelerin, bireylerdeki sabretme ve dayanışma yönelimlerini artırarak insanları sorgulamaya sevk ettiği, bu tarz olumlu gelişmelere sebebiyet verdiği de yakından tecrübe edilen bir durumdur.

Sözü edilen "tohumlama" sürecinin ise şüphesiz ki ekonomiden felsefeye, siyasetten iletişime ya da sanata değin birçok alt kanalı olmalıdır ve de olacaktır. Bu anlamda konunun; elektromanyetik dalgalarla fitratından ettiğimiz doğaya ya da üretim ekonomisine dönmekten tevhidî bir bakış açısına sahip olmaya, dijital yerliler olarak adlandırılan yeni kuşağa uygun bir iletişim dilini yapılandırmaktan Kuran'da geçen "akleden kalp" kavramı üzerinden daha hissi/vicdanî bir yaşam modeline geçiş yapmaya varıncaya kadar birçok farklı boyutu mevcuttur. Ancak bilincin uyanışı bütüncül bir süreç olduğundan, bu farklı kolların eşzamanlı bir biçimde harekete geçebilecek olması da son derece beklendik bir durumdur.

Örneğin bir birey ya da toplum, *"Hani teknolojik imkanların hızla ilerliyor olması, 'tek dünya devleti'ne doğru giden bir küreselleşmeyi zarurî kılacaktı ve küreselleşme de ulus-devletleri ortadan kaldıracaktı? Bugün aksine; Amerikan hegemonyası özelinde tek kutuplu kılınmaya çalışılan bir dünya düzleminin, hızla çok kutuplu bir dünya düzlemine doğru dönüştüğünü tecrübe ediyoruz! Demek ki bu birilerinin kurgusuydu ve süreç hiç de küresel teorisyenlerin servis ettiği, hatta dayattığı gibi olmadı!"* demeye başladığı an; başka cümleler de bu süreci takip edebilecektir. İşte o ilk hareketi takip eden cümlelerden birisi de pekâlâ *"dijital dünyanın, yapay zekanın ya da transhümanizm olarak adlandırılan boyutun muhakkak biat edilmesi gereken bir dünya olmadığı"* ile ilgili olabilecektir. Kısacası o birey ya da toplum, sürecin günümüze bakan tarafı ile ilgili şu cümleleri de rahatlıkla kurabilecektir: *"Algıyı yöneten küresel elitler, nasıl ki tek dünya devleti fikri ve küreselleşme teorileri üzerinden ulus-devletleri yok edemedilerse; aynı şekilde insanı maddeleştiren ve bir sistem yakıtına dönüştüren dijitalizm iddialarını da gerçekliğe taşıyamayacaklardır. Hele ki insanın, onu gerçek olana kılavuzlayan ciddi vakalarla yüzleştiği ve sosyal medya gibi kamuoyu oluşturuca bir*

gücü rahatlıkla kullanabildiği böylesi bir dönemde! İnsan hem dijital dünyanın sağladığı kolaylıklardan yararlanabilir; hem de dijital dünyanın yakıtı olmaksızın onurlu, şuurlu bir yaşam sürebilir..."

Örneğin Donald J. Trump'ın Türkçeye de çevrilen, kişisel seçim stratejileri üzerine bina ettiği "Yeniden Büyük Amerika" isimli kitabı, dünyanın gözünde büyütülen Amerikan rüyasının gerçekte ne olduğunu gözler önüne seren bir tarihî vesikadır. Zira Trump bu çalışmasında, seçmenine "Amerika böylesi bir bataklıkta ve fazla zamanı yok! Beni seçmeniz hâlinde, bu büyük felakete dur diyebilecek projeleri hayata geçireceğim." cümlesini kurabilmek için, son derece önemli ve gerçekçi bir Amerika manzarası çizmiştir. Bu beklenmedik manzarayı bir Amerikalıdan dinlemek, son derece önemlidir. Tıpkı asıl aydınlanmanın "Mâverâünnehir'den neşet ettiğini" bir Amerikalı oryantalistin kaleminden okumak, 'Kapıp Aydınlanma' ismiyle kimlere işaret edildiğine uyanmak gibi!

Sonuç olarak 'Covid-19 Küresel Deneyimi', dünya toplumlarının önünde hem bir "düğüm" hem de bir "fırsatlar yumağı" olarak durmaktadır. Ancak bu iki taraflı madalyonun kimler için ne sonuç vereceğini ise, o toplumların ve bireylerin bilinç düzeyleri belirleyecektir. Bu süreçte küresel mühendisler, mevcut manzarayı kendi kurgularına hizmet edecek şekilde değerlendirmeye gayret ederken; kendi toplumlarını uyandırmak ve dahası güçlendirmek isteyen bilinçli yöneticiler de, şüphesiz ki kendi ülkelerinin kültürel dokusuna uygun çalışmalarda bulunacaklardır.

Küresel düzlemden ulusal düzleme doğru gelinecek olunursa; bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gerek tarihî gerekse de manevî arka planı ile hakikate en yakın ve aynı zamanda da mesuliyet bilinci en yüksek 'kök ülke' konumunda olduğunu açıklıkla ifade etmek yerinde olacaktır. Bu tespitin haması olmadığı, bilakis eksik bir tespit olduğu, milletimizin genetik hafızasını iyi tanıyan ve tarihi objektif bir biçimde okuyabilenlerin malumudur. Örneğin Alev Alatlının romanı 'Schrödinger'in Kedisi', 'Yüce Pir' ve 'Onarımcılar' diyalektiği üzerinden bu farkı temellendiren önemli bir edebî ve felsefî çalışmadır.

Milletimizin fitrî misyonuna ilişkin aynı sav, Platon'un kadim "doxa" (duyu organları ile kavranan yanılsamalı bilgi) ve "episteme" (şuur ile kavranan gerçek bilgi) ayrımı üzerinden söylenecek olursa; üzerinde oturduğumuz tarihî, manevî ve kültürel birikim, "doxa" odaklı yaşayan Batı zihnine "episteme"nin ne olduğunu ve ne olmadığını gösterebilecek bir derinliğe sahiptir. Söz konusu birikim; aynı zamanda Sanayi Devrimi'yle doğanın üzerinde bir güç hâline geldiğini zanneden ve teknolojik devrimle de bu temel yanlış bir üst kademeye taşıyan insana, uygun lisanla haddini bilmesi gerektiğini anlatabilecek ve onu bu noktada ikna edebilecek bir derinliktir.

Tasvir edilen mümbit dönemde bu önemli potansiyeli açığa çıkartmak ise, şüphesiz ki entelektüel anlamda güçlü bir ince işçilik ve yönetim-toplum bazında eşgüdümlü bir söylem/eylem birlikteliği ile mümkün olabilecektir. Zaman ve zemin, bu ince işçiliğe son derece uygundur.

KAYNAKÇA

- Aydın, İbrahim (2004). Küreselleşmeye Ahlaki Bir Yaklaşım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 10.
- Baudrillard, Jean (2015). Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2017). Akişkan Modernite. İstanbul: Can Yayınları.
- Bilgin, Nuri (2016). Sosyal Psikoloji Sözlüğü - Kavramlar, Yaklaşımlar. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Borlandi, Massimo (2011). Sosyolojik Düşünce Sözlüğü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, Enver (2007). Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması. Kırıkkale: Anayasa Yargısı Dergisi. Sayı: 23.
- Bozkurt, Veysel(2020). Pandeminin Etkileri. <<http://veyselbozkurt.com/pandeminin-etkileri/>>
- Buluş, Abdulkadir (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırması. <<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/14822/Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>
- Cesim, Aycan (2019). Immanuel Kant'ın Felsefi Görüşlerinin Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları. İstanbul: Türk Siyaset Bilimi Dergisi. Sayı: 1.
- Çakıroğlu, Aslıhan (2013). Değerler Eğitiminde Korku Kültürünün Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Çınar, Güneş (2013). Heykel Sanatında Bir Tema Olarak Korku. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Eser Metni. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Derendeli, Tuğçe (2020). Reklamlarda Korkunun Bir Pazarlama Aracı Olarak Kullanılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi.
- Etgü, Mehmet Akif (2015). Kozmopolisten Küreselleşen Dünya Devletine. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kardeş, Ertan (2018). Dijital Çağda Savaş: Dron Örneği. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi. Sayı: 2.
- Keskin, Fatih (2014). Politik İletişim Sözlüğü. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kırık, Murat (2020). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya ve Yeni Koronavirüs Pandemisi. İstanbul: Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı: 45.
- Koray, Meryem (2005). Reel Küreselleşme ya da Küreselleşmenin Realitesi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı: 4.
- Marcuse, Herbert (2015). Tek Boyutlu İnsan - İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler. İstanbul: İdea Yayınevi.